

Jean Pierre Xabalgoiti

LABORARIEN ABISUA

Fitxategi hau “liburu-e” bildumako alea da,
liburu elektronikoen irakurgailurako prestatua.

Liburu gehiago eskuratzeko:

<http://armiarma.com/liburu-e>

Iturria: "Monjongo Dassançaren *Laborarien abissua* (1692) eta honen bi aldaera ezezagun: Jean pierre Chabalgoityk idatzia (XVIII.m.) eta Bertrand Goyenetcheren *Marechalaren liburria* (1831).
Aurkezpena, edizioa, oharrak eta hiztegia, ASJU
XXXIII-1, 1999, 239-304.

<http://klasikoak.armiarma.com>

Jean Pierre XABALGOITI
(LABORARIEN ABISUA: Eskuizkribua)
Barkoxe, XVIII.m.

[1-10 or. Falta dira]

hori egin bezain sarri har ezazü laur ontza neprün bihi era beste laur ontza konstantinopolitana eta ontza bat nefar gaitz larritik eta hurak algarreki onxa xeheka eta pintubat huretan onxa herakitürik doi hoztü denian emozü idiari hartarik edatera eta ezpada lehen aldian idia sendotzen kontinia ezazü zonbait egünez suitan.

6

Idiak sabeltarzüna dianian zer egin behar den sendotzeko

Ezagütüren noiz dian eritarzün hura imoretan ordenariozki eta ordian eztizozüla eman jatera ez eta edatera, bige edo hirur egünez zonbait mahartze ostoa

baizik eta hurak ere arduan trenpatürik eta mirra güti-
bat arduan trenpatürik emozü idiari edatera.

Eta gero hirur egünen bürían presenta izozü plan-
plaigtaiña edo kamamila edo zamari büztan deitzen
den belharra.

Eta ondoko egünetan gogua eman izozü edatera
emaitian emozü erramü ostuareki trenpatürik hogei
eta laur orenez edo bestela heraki erazirik erramü
ostueki doi hoztü denian zombait egünez idiari edate-
ra goizean barurrik.

7

Idiak erorteko mina dianian zer egin behar den

Idia ezagütüren düzü bere maneria partikülarreta-
tik jesto eginen dü, ahua okhertürik, zankhoak ere
ahotik baruxa dukola, eta bigüa edo hirur orenen
bürían, deus ezpeilü bezala jaikiren da, eta ordenariz-
ki eritarzüna ükheiten dizie bi hilabetetarik bi hilabe-
tetara eritarzün haren sendotzeko.

Har ezazü pintubat ardu hobenetik eta astoaren
zankoko azazkülütik eta idiaren belarreko ezürretik
limatürik ontza bat eta onxa xehekatürik trenpakhin

hartarik idiari edatera hogege egünez goiz oroz emaiten deriozularik barurik ahotik behera idiari.

8

Idiaren kolpien eta erorten direnian sendotzeko zer egin behar den

Noiz ere sendi beitüzü idia erori dela eta badiala inflammatione eta kolpia den lekhia, hur hotzez onxa freskatüko derozü eta gero urin hotzez bereka izozü edo urdakhiz, eta gogortia bada ezin haboro hun dikezü seiñatzia bertan sendotzeko.

9

Idiaren leher düren edo doloren kontre zer egin behar den

Har ezazü ahürbat li-azi eta beste ahürbat kama-milla eta hurak onxa heraki erazi pinkubat huretan eta makhila batez lahas bulia bezala, eta gero oihal bate-tan ezar enplastü hura non ere baitü leherküra edo

hanküra edo orano gogortarzüna sendi beitukezü idia-
ri.

10

Idiak litiketarik erranura aztüra denian zer egin behar den berhala

Dirisketako erranküra hori gaitz da idiari egiteko
mobimentü handian kontüan hegiteko.

Bena halere egiozü lehenik hur beroz manjetera-
ren ükhüztia eta gero belhar ürin hunez fretatzia eta
ordian idoki itzazü thegüi hartarik: urdiak, behor eta
beste kabale suertiak salbü asto zonbat amorekatik
eta harzara eman eztizen eritarzün.

11

Idiak erraiak gastatürük dütienian zer egin behar den

Har ezazü hirur ontza thürmentina eta eremedi
hura: haur baten eskiaz idiari gibealeko aldetik sar
erazi izozü ahalik barnena thürmentina hura.

Edo ezpadüzü thürmentinarik egiozü gantz gezaz edo ezpere urin hurez hustü gabe hirur goitzez.

12

Idia eztülez alakatürük denian zer egin behar den

Har ezazü ahürbat hisopa eta hura heraki erazi pinta erdibat huretan eta gero iraz eta eman edatera eta ordian emozü phorrü osto ahürbat xehekatürük onxa eta garagar irinareki batian hurian trenpatürük.

13

Idiak baxa labür denian zer egin behar den

Egiozü beharrietan xilo eta gero helebore deitzen den belharra xerka ezazü gargandilla beilü bezala eta harek sendo eraziren dü labürski.

14

Idiak alamaketan min dianian zer egin behar den

Ezagütü düzünian idiak alamaketan ornaua dolo-riak dütiāla, har ezazü hirur ontza alzipre eta hura eraki ezazü biñagrian eta gero onxa xehekatürrik idia-ri ezar izozü doloria dian lekian.

Bestela aldiz seiña ezazü almaketako zaiñetik eta gero phorrü ahürbat hurian onxa herakitürrik hartarik emozü pintu bat aldian idatera sendo arthio.

15

***Idiak lüpiaren kontreko erremedioa nola sendo-
tzen den idia eta zer egin behar den***

Lüpiaren erremedirik hobena düzü phikatzia eta gero burra freskez zauri haren fretatzia eta goiz arrax oroz kanbiatzia eta freskatzia.

16

***Idiak golardua edo lephua hantürrik dianian zer
egin behar den.***

Idiak golardua dianian lephoan dikezü eta uste badüzü badila matheriarik xilatüren düzü burduiña gorri batez eta gero emozü xilo hartara asün zain güti-bat eta gero seiñatüren düzü behari gibeletik edo bellarretik eta izanen da sendorik.

17

Idiak hantürik denian zer egin behar den

Behar düzü ükhen ürrüts tartabat beso baten üngürünia lüze eta haren büria li apür batez üngüratü eta plegatü eta onxa ollioz edo bestela urin hotzez berekatü eta idiari gibeletü sar izozü errain kürütixiala drano.

Eta ez haboro eta gero paseia erazi ezazü idia eta orano denbora berian barra batez bidek barraren bi bürietarik lothürik onxa sabella bereka izozü.

18

Idiak zonbait ainharba edo animal gaizto jaten dianian zer egin behar den

Idiari emozü lehen beno lehen behi ezne edatera edo ezpere egizü phiko malatüz arduareki egos erazirik, emozü pintubat aldian edatera sendo artio idia kontinia.

19

Idiaren hanküren sendotzeko zer egin behar den

Har ezazau ahürbat andere dana maria arrosaren thipula edo lilia eta beste ahürbat konstantinopolitana eta hurak onxa egos erazi biñagrian eta gero ezar enplastrü hura oihal edo larrü batetan hanküra dian lekhian eta laster xilatüren ziozü eta lehertüren zaiorian xahat izozü zauri hura urinez edo phixaz goiz eta arrax oroz sendo arthio.

20

Idiaren zankhoak hantürik dütienian zer egin behar den

Har ezazü zombait ahür sabiko osto eta hurak onxa heraki erazi urinin, eta gero ezar ezazü oihal edo larrü batetan enplastü hori, era ezar izozü idiari hanküra dian lekhian eta süitan hun dükezü hotzzik ere enplastü hura.

21

Idiak aztapar edo axür hoinñin min dianian zer egin behar den.

Ordian idiaren aztaparra lantzeta batez xehekatü behar ziozü aphür bat barna eta gero erra izozü phiko hura, ahal bezain arhizki eta gero urinez onxa freta sendo arthio zoinbait egünez.

22

Idiak axür hoiña kolpa-kolphatürük edo amürra-türük dianian zer egin behar den.

Lehenik behar dizü hoing hark onxa zhahatü fondamenila drano eta gero urina zihuareki lahastekarürük goiz arraxetan onxa fretatü bost edo sei egünez

eta orano kontinia izozü arduz edo biñagrez ezti güti-
bareki lahastekatürik sendo arthio.

23

Idiak barrabillak hantürik dütinian zer egin behar den

Har ezazü klera gütibat eta hura biñagriareki
nahas eta egin enplastü edo drogabat eta gero harez
bereka izozü hanküra eta idortü denian bereka izozü
berriz gantz gezaz goiz eta arraxetan edo orobat
p(o)txo baten behasünaz edo urde minez bereka izozü
laster sendoren ziozü.

24

Idiak adarra hausten dianian zer egin behar den

Ordian behar dü biñagrez gatzez eta ollioz onxa
freta izozü adar lekhia eta gero gantz urinez eta erre-
ziñaz algarreki lahastekatürik, harez onxa freta izozü
sazpi egünez goiz arrax oroz.

25

Idiek begiak hantürik dütienian zer egin behar den

Egizü enplastia garagar irinez eta ezti gütibateki era gero harez onxa bereka goiz arraxetan.

Bena nula ezta dela kausa ülliek fatigüa beliroie bereka izozü begi ingürüniak alkatrenaz edo urinez ... goiz oroz.

26

Idiak begietan xuria dienian zer egin behar den

Har ezazü sei armuniak gütibat eta ezti gütibat eta gero lahas algarreki eta hartzaz onxa bereka edo bestela orobat gazna zaharraren zizkaz edo herhauxaz axa lekotik.

27

Idiek begietan nigar dienian zer egin behar den

Egizü enplastia garagararen irinaz eta harez bereka izozü onxa goiz arraxetan, eta bestela basa arrosaren zaingüa ardu xurian herakitürik eta ezti ezaririk bereka izozü.

28

Idiak thiña dianian zer egin behar den

Har ezazü ahürbat khedarre eta ahür erdibat sofrelili eta laur baratxuri bürü eta hurak algarreki onxa xehekatürik freta izozü idiari thiña dian lekhia hirurgoitzzez era egün hetan bustatzetik begira.

29

Idiak aldüra edo larrüdüra dianian zer egin behar den haren sendo erazteko

Har ezazü kalitz onxa huntietarik eta jorrietarik eta hurak zetabian onxa igaren onduan haren erhaxaz onxa fretatzia.

30

Idiak süge usukien edo phozu erabiatiaren kontra zer egin behar den

Bereka izozü usuki hura ollio jenebrez edo bestela har ezazü laur ontza sablu zaharretik eta gero pintubat biñagretan hura onxa hurt erazi eta harez onxa xahat izozü onxa usukia hirurretan.

31

Idiari golardoa dianian zer egin behar den sendo erazteko

Eritarzün haren erremediorik lasterrena mihi petik seiñatzia eta gero phorrü ahürbat kapis, sabina, morszeaus, diabolios, algarreki herakitürik eta gero irazirik edatera emozü idiari hur hartarik.

Eta gero ontzi batetan ardu hobenetik li-azi maris, hauxareki nahasirik, egizü enplastia eta gero harez onxa bereka lephua.

32

Idiari azazküliak erorten zaitzonian zer egin behar den sendotzeko

Har ezazü thürmentina ezko holliti eta ezti ontza bedera eta hurak algarreki hur erazi dütüzünean fitez ezar izozü idiari aztaparrian.

33

Idiak odolez phixa egiten dianian zer egin behar den sendo erazteko

Ordian idiak eztizü deusere edan behar, bena har ezazü hirur ontza artho irin, eta triagua eta pintu erdi-bat ardutan heraki erazi eta hartara emozü sofre bil-hobat eta edari hartarik emozü idiari edatera hirur egünez goiz araxetan eta sendo arthio kontinia izozü.

34

Idiak ezin phixa egiten dianian zer egin behar den

Idiak phenatzen dira ebiltian ezin phixa egiten die-
nian, seiñatüren düzü mihiko zaiñetik eta gero hirur
goizzez edan eraz izozü ardu xurian lahastekatürik
ollio hunetik eta ezti gütibat süian epheltürik amode-
ratüki.

35

Idiak harria dianian zer egin behar den

Noiz eta ere ezagütü beitüzü idiak harria diala phi-
katzia da eta idokitia hobena eta segürena, bena
ezpada posible amenx emozü erremedio haur, har
ezazü bi ontza millü marin eta erro ontza laur dinbat
espezia itze eta haren erdia piper eta gero hurak onxa
xehekatürik emozü idiari edatera ardu ephelian eta
kontinia zonbait egünez aitzinna.

36

Idiak bereitidüra dianian eta gogortürik denian zer egin behar den

Aski düzü malbaren egostia bürriareki lahasirik eta hartarik edatera emozü zortzi egünez eta natüra ere bereka izozü hur hartarik zonbait goitzez.

37

Idiak mihi ondua hantürik dianian zer egin behar den

Ezagütü düzünian idiak mihi ondua hantürik diala, denborarik galdü gabe xila izozü mihi peko zainnegti, bürduña gorri batez edo bestela lanzetta zorrotz batez eta idokozü odol aphürbat eta gero zauri hura freta izozü ollio hunez eta gatzez algarreki lahastekatürik eta kontinia izozü.

Amorekatik kanporat juan dakhion hur hura eta thenpora hartan jatera emozü idiari belhar fresk, eta ezpadü appetitürik emozü arrautzebat, ezti güti bateki hur ephelin edatera eta hantik aitzina emozü zonbait gaiez bihi jatera edo askari mestüra prestetik alxatütik.

38

Idiaren erraiñeko minaren sendotzeko zer egin behar den

Ezagütüren düzü plaiñü egitetik eta partikulazki traiña eratziren derizo zankhoak zointan ezin heda beitzatke edo hedatürik badütü ezin bil beitzatke alphée-etarik ere ezin balia daite eta büztana ere ezin zotüla ez eta biribilka eta haren gerrentzia ere josia date eta gibealeko traina ere osoki desgisatia e... enkas eta inflammationerik badü phüntü eta kasü hartan eta orano pixa odolla üdüri eta dena ere güti eta grado hartan hanitz iraiten badü ez tate harez hunik.

Besta ezpadü garridüra baizi idoki izozü odol güti bat seiñatzen düzülarik almaketarik eta phorrü ahürüta bat hur xahü batetan trenparürik eta hur hartarik, zortzi egünez emozü idiari edatera barurik.

Lüpe belxaren erremedia

Lehenik zinex seiña odola aphür butilabat ardu beltz godeletbat binagre askoz ahürtabat nefar gan ahürbat baratxuri xehekatürik ahürbat xerment haux

eta ahürbat kherra de egosirik iraskina ahotibehera eman.

Lihaxi xaxüta bat egosirik minen gañen hezi hanküra ageri bada.

39

Borda edo thegi eta kabalen egon lekhien parfümetzia aire edo khozü gaiztuen kontre

Noiz ere sendi beitüzü kabaletan aire gaizto edo theiütarzün hetarik hartüko düzü gaitz haren kontre hun diren eremedioak zoin beitrade ontzabat intxentzü eta beste ontzabat sofre eta bi ontza erreziña eta hurak algarreki lahasi dütüzünian ezar izezü xofeta batetan inkhaz aphürbat süiareki eta khe hartzaz berritan borda edo thegia üngüra eta kontinia drogak akaba hartio parfümetzia,

Eta hura egin bezain sarri har ezagü ahürbat eramolia eta erramü maiorana eta kamamila.